

Myśl pedagogiczna Profesora Jana Pańczyka (1937-2007)

*„Największa część wysiłku uczonego
żyje jako bezimienny dorobek”*

Ludwik Hirszfeld

Polska nauka z żalem przyjęła wiadomość o śmierci wybitnego uczonego Jana Pańczyka. Odszedł człowiek o szerokich horyzontach, niezwykle pracowitości i wielkim dorobku badawczym. Obszarem działalności praktycznej i teoretycznej Jana Pańczyka była pedagogika specjalna. Tej dyscyplinie był wierny i nigdy jej nie zdradził, co więcej, traktował ją z ogromną miłością i troską, dbając o jej rozwój i zawsze autentycznie niepokojąc się o jej przyszłe losy. Ze względu na fakt, że Profesor prowadził swoją działalność w wielu zakresach i na różnych polach, wydaje się konieczne zaprezentowanie jego obszernego dorobku i zasług. Artykuł poniższy, przybliżający sylwetkę Profesora jako uczonego, składa się z trzech części, które odzwierciedlają główne rysy jego bogatej biografii naukowej i jednocześnie ukazują niepowtarzalność tego człowieka.

„Początkiem każdej nauki jest osobiste doświadczenie”

Hans Zeier

Pedagogika specjalna jest nauką stosowaną, a jako taka wyrasta z działań empirycznych. Jak wskazuje historia tej dyscypliny, teoria zawsze odwoływała się do wcześniejszej praktyki, z niej czerpała swe twierdzenia i na niej opierała swój rozwój. Analizując naukową drogę Profesora Pańczyka, odnajdujemy zbliżone wątki. Jako absolwent liceum pedagogicznego, później Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, którego dyplomy podpisywała jeszcze Maria Grzegorzewska, otrzymał gruntowne i pragmatyczne przygotowanie do zawodu, zdobywając kolejno:

dypłom wychowawcy, tytuł magistra pedagogiki specjalnej oraz tytuł nauczyciela szkoły specjalnej. Przez dziewięćnaście lat (1955-1974) pracował w różnych placówkach specjalnych, zdobywając wiele doświadczeń w bezpośrednim kontakcie z dziećmi i młodzieżą niedostosowaną społecznie oraz upośledzoną umysłowo¹. Kolejno był: nauczycielem w szkole podstawowej, wychowawcą w zakładzie resocjalizacyjnym, kierownikiem internatu i wreszcie wieloletnim dyrektorem szkoły specjalnej (Pańczyk, 1991, s. 5; 2000 s. 24; Gasik, Pańczyk, 1997, s. 76). Praktyka najlepiej przygotowała go do przyszłej działalności naukowej. W wielu wypowiedziach podkreślał ścisły związek i współzależność między nimi: „Bez udziału szkół (placówek) specjalnych i gabinetów terapeutycznych (rehabilitacyjnych) w uczelni nic wartościowego nie może powstać, bo pedagogika specjalna nie jest nauką tylko teoretyczną, lecz czerpie inspirację z praktyki i tam tylko może je zweryfikować stosując naukowe procedury” (Pańczyk, 2000, s. 85). Droga, którą przeszedł, od zwykłego nauczyciela szkoły specjalnej do profesora pedagogiki specjalnej, świadczy o rzeczywistym powiązaniu w jego życiu, tych dwóch nurtów.

*„Zadanie nauki polega na tym, by zastąpić wizję faktami,
a wrażenia dowodami”*

John Ruskin

Twórczość naukowa Profesora Pańczyka w pełni odpowiada przesłaniu wyrażonemu w powyższym zdaniu. Zawsze zachęcał do badań ściśle empirycznych, nie przekonywały go dyskursywne rozważania.

„Licytujemy się w nowinkach, zwykle nie zweryfikowanych, jeżeli chodzi o skuteczność dydaktyczną, wychowawczą bądź rehabilitacyjną. Obracamy się w błędnym kole, jeżeli chodzi o naukową wartość metod pracy. Pedagodzy specjalni oczekują od »nauki« (...) nowoczesnych i skutecznych sposobów postępowania, ale mówią »nie«, gdy »nauka« namawia ich, aby podjęli się trudu empirycznego zweryfikowania skuteczności poszczególnych metod” (Pańczyk, 2000, s. 85).

Pedagogika osób z upośledzeniem umysłowym była tą dziedziną, której poświęcił się najbardziej i którą rozwijał całe swoje życie. Równie wiele sił poświęcił określaniu wciąż od nowa tożsamości ogólnej pedagogiki specjalnej. Dorobek Jana Pańczyka to 45 publikacji książkowych, w tym 11 prac autorskich, 2 współautorskie, 30 redakcyjnych oraz 2 współredakcyjne (patrz: Jan Pańczyk: wykaz prac zwartych) oraz niezliczona liczba artykułów (tylko po uzyskaniu tytułu naukowego profesora, czyli w latach 1990-2007 ich liczba wynosi 60). W twórczości Profesora dominują prace empiryczne, podejmujące konkretne i użyteczne problemy. Cechuje je rzetelny warsztat metodologiczny, w którym przeważają, cenione przez niego, ściśle metody ilościowe. Jednocześnie dbał o zachowanie odpowiedniej reprezentatywności prób badawczych. Przykładowo w badaniach: potrzeb zawodowych absolwentów szkół zawodowych - 900 osób z trzynastu województw (Pańczyk, 1989), metod dydaktycznych w szkołach podstawowych - 1485 nauczycieli z trzydziestu województw (Pańczyk, 1990), potrzeb zawodowych pedagogów - 1547 nauczycieli z miasta Łodzi (Pańczyk, 1991). Jednocześnie w jego dorobku indywidualnym nie ma właściwie prac typowo teoretycznych, poza tymi, które podejmują problemy rozwoju ogólnej pedagogiki specjalnej.

¹ Ze względu na fakt, że Profesor uważał za bezzasadne postępowanie się, nie do końca jeszcze zdefiniowanym pojęciem „niepełnosprawność intelektualna”, w niniejszym artykule zachowuję tradycyjne nazewnictwo.

W początkowym okresie swej działalności Pańczyk skupia się na badaniach związanych z określeniem poziomu rozwoju dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w zakresie somatycznym i motorycznym. Kolejno ukazują się rozprawy autorskie dotyczące sprawności fizycznej (Pańczyk, 1975), cech motorycznych (Pańczyk 1979, 1992) oraz umiejętności praktycznych tej grupy niepełnosprawnych (1992a). W późniejszych latach kieruje swe zainteresowania badawcze na sam proces kształcenia specjalnego dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym, stając się z czasem wielkim autorytetem w zakresie tej dydaktyki specjalnej. Ukazują się dwie rozprawy dotyczące metodyki (Pańczyk 1990, Pańczyk, Muszyńska, 1991) oraz prace redakcyjne z tego samego zakresu, skupione na problematyce efektywności edukacji specjalnej (Wyniki kształcenia..., 1987; Efektywność metod... 1989).

Szczególnie wiele uwagi poświęca zagadnieniu kształcenia zawodowego osób z upośledzeniem umysłowym. Ukazały się cztery opracowania zwarte na ten temat (Pańczyk, 1987, 1989, 1992b, 1996). Prace te podejmowały wspomnianą tematykę w ujęciu niezwykle szerokim. Pańczyk badał przydatność zawodową z punktu widzenia zarówno zróżnicowanych możliwości psychofizycznych tych osób, jak i innych czynników determinujących przygotowanie do zawodu, szczególnie wobec ekonomicznych mechanizmów rynkowych. Pisał też o optymalnej organizacji kształcenia zawodowego, dydaktyce szkoły zawodowej, problemach adaptacji w miejscu pracy absolwentów, nomenklaturze zawodów, przydatności na poszczególnych stanowiskach w świetle taryfikatorów zawodowych. To ta właśnie praca zainspirowała prawdopodobnie Profesora do przeprowadzenia dalszych analiz dotyczących problemów związanych z potrzebami różnorodnych grup. Analizuje jeszcze potrzeby zawodowe nauczycieli klas początkowych (Pańczyk, 1991) i potrzeby edukacyjne osób niepełnosprawnych (Potrzeby edukacyjne... 1999).

Wielką troską Jana Pańczyka były ciągle nieuporządkowane problemy terminologiczne w pedagogice specjalnej. Ubolewał nad chaosem w tej dziedzinie i walczył „o odpowiedzialność i umiar w posługiwaniu się definicjami, pojęciami i terminami specjalistycznymi a nade wszystko unikanie i niekorzystanie z tzw. „radosnej twórczości”, która źle służy zarówno pedagogice specjalnej jak i osobom specjalnej troski, bo może np. pozwalać na stygmatyzowanie bądź – wprowadzać dwuznaczność, a czasem wieloznaczność” (Pańczyk, 2002, s. 67). Przy każdej okazji apelował o ścisłość języka naukowego, przytaczając liczne przykłady nieprecyzyjnych pojęć i chaosu terminologicznego. Były to, jego zdaniem, błędne, alternatywne określenia „pedagogiki specjalnej” i jej subdyscyplin (podawał aż 41 jej równoważników), wątpliwe terminy np. „rewalidacja”, „niepełnosprawność intelektualna”, „integracja”, „pedagogika chorych” i inne, używanie nazw jednostek chorobowych (np. „autystyk”, „oligofrenik” i in.), określeń zbyt potocznych (np. „sprawni inaczej”) i szereg innych (Pańczyk, 2002; 2006).

Praktycznym wyrazem jego wkładu do kształtowania prawidłowej nomenklatury było eksperymentalno-pilotowe wydanie pierwszego studium terminologicznego (Pedagogika specjalna... 1991). Opracowano 342 hasła (spośród 2306 nazw wskazanych wcześniej przez Kazimierza Kirejczyka), które wyłoniono w badaniach empirycznych jako najbardziej użyteczne (Pańczyk, 1989a). Sam redaktor traktował to wydanie jako początek drogi zmierzającej do obszerniejszego opracowania. Profesor nosił się z tym zamiarem, co zapowiadał podczas kolejnych spotkań w ramach „Forum pedagogów specjalnych XXI wieku” (Pańczyk, 2002b) oraz ciągle nawiązując do problemów terminologicznych. W ostatnich latach aż dwa spotkania w ramach forum poświęcił temu zagadnieniu – w 2001 i 2006 roku.

„Aby istnieć, trzeba uczestniczyć”

Antoine de Saint-Exupéry

Profesor Jan Pańczyk był osobą niezwykle aktywną zawodowo. Systematyczny samorozwój owocował kolejnymi stopniami i tytułami naukowymi: doktora (1974), doktora habilitowanego (1982) i profesora (1990). Przez większość swojego profesjonalnego życia był związany z Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie², wykładał jednak również m.in. na Uniwersytecie Łódzkim, Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. We wszystkich tych wszechnicach pełnił odpowiedzialne funkcje. Kierował pracami katedr i zakładów pedagogiki specjalnej (APS, UŁ, UKW), studiami podyplomowymi (APS, UŁ), zasiadał we władzach uczelni jako prorektor, dziekan, prorektor (APS). Jednocześnie był członkiem różnorodnych gremiów, między innymi, działających przy: Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Medycyny, Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego i Ministerstwie Nauki, Techniki i Szkolnictwa Wyższego (Gasik, Pańczyk, 1997, s. 76-77).

Jan Pańczyk był niestrudzonym organizatorem życia naukowego. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku był organizatorem szeregu konferencji naukowych skupionych głównie na problemach kształcenia specjalnego i tożsamości pedagogiki specjalnej jako nauki. Tematyka tych spotkań naukowych, odbywanych przeważnie co trzy lata była następująca:

1. *„Wyniki kształcenia specjalnego upośledzonych umysłowo”* - 1984
2. *„Efektywność metod i form kształcenia specjalnego”* - 1984
3. *„Pedagogika specjalna - uwarunkowania i tendencje rozwoju”* - 1987
4. *„Metody nauczania i wychowania upośledzonych umysłowo - wyniki przeprowadzonych eksperymentów dydaktycznych”* - 1990
5. *„Kształcenie specjalne w nowej sytuacji prawnej i ekonomicznej”* - 1994
6. *„Tożsamość pedagogiki specjalnej”* - 1997

Analiza problematyki tych konferencji uwidacznia, że Profesor poświęcał je konkretnym, rzeczywistym kwestiom metodycznym, ze szczególnym uwzględnieniem dydaktyki uczniów z upośledzeniem umysłowym oraz równie silnie odczuwaną przez Profesora potrzebę bieżącej analizy problemów i wyzwań stojących przed pedagogiką specjalną jako nauką. Każdy zjazd wieńczony był wydaniem publikacji poświęconej danej tematyce (patrz: Jan Pańczyk: wykaz prac zwartych). W latach 1984-1999 był redaktorem naczelnym Wydawnictwa Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, które opublikowało do 1999 roku 176 tomów, przyczyniając się do ożywienia ruchu wydawniczego w zakresie problematyki rehabilitacyjnej (Pańczyk, 2000, s. 69).

Szczególną rolę dla rozwoju pedagogiki specjalnej oraz integracji środowiska pedagogów specjalnych odegrał też cykl jedenastu konferencji problemowych odbywających się w latach 1983-1989 w WSPS w Warszawie. Z inicjatywy

² Do 1976 roku uczelnia ta istniała jako Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej, następnie do 2000 roku jako Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej.

Profesora utworzono tam „*Seminarium współczesnych problemów pedagogiki specjalnej*”, a efektem tych działań było wydanie trzech tomów pod wspólną nazwą „*Współczesne problemy pedagogiki specjalnej*” ukazujących się kolejno w latach 1987, 1990 i 1991. Zawierały one materiały z sesji organizowanych między tymi konferencjami, omawiały wyniki bieżących badań prowadzonych w Polsce oraz donosiły o najważniejszych zagadnieniach kształcenia specjalnego (patrz: Jan Pańczyk: wykaz prac zwartych).

Przełom tysiącleci stał się okazją do zainicjowania przez Profesora kolejnej formy cyklicznych spotkań. Dnia 18 września 2000 roku odbyła się w Warszawie konferencja nt. „*Pedagogika specjalna lat dwutysięcznych*”, która miała charakter bilansu i refleksji nad stanem rozwoju w XX wieku i stała się pewnego rodzaju otwarciem na przyszłość. Prezentowano tam dokonania z obszaru akademickiej pedagogiki specjalnej w Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie³ oraz innych polskich uczelniach (siedmiu uniwersytetach oraz dwóch wyższych szkołach pedagogicznych). W podsumowaniu obrad Profesor wyraził m.in. następującą refleksję:

„Dostrzegalny jest efekt dekoncentracji spowodowany autonomizacją uczelni usankcjonowaną ustawą z 12 września 1990 roku o szkolnictwie wyższym. Z tego powodu należy czynić starania, aby integracja pedagogów specjalnych następowała w drodze inicjatyw oddolnych środowiska (...) Pedagodzy specjalni muszą brać sprawy – dotyczące edukacji, resocjalizacji i rehabilitacji dzieci (osób) ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia pedagogów specjalnych – w swoje ręce. (...) Powinniśmy też zintensyfikować badania naukowe, aby z jednej strony – przeciwdziałać „amatorszczyźnie”, improwizacji i brakowi poczucia odpowiedzialności jeśli chodzi o terminologię, organizację i skuteczność kształcenia specjalnego, także kadri dla jego potrzeb, z drugiej zaś dążyć do podwyższenia statusu naukowego pedagogiki specjalnej, którego zwieńczeniem byłoby wpisanie jej na listę dyscyplin naukowych” (Pańczyk, 2000a, s. 245).

W tym właśnie duchu Profesor powołał do życia „*Forum Pedagogów Specjalnych XXI wieku*” jako zespół problemowy Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk. Akces zgłosiło 81 uczestników zebranych na konferencji. Spotkania odbywały się przeważnie dwa razy w roku (wiosną i jesienią) na Uniwersytecie Łódzkim, a ich organizacją zajmowała się Katedra Pedagogiki Specjalnej kierowana przez Profesora Pańczyka. W latach 2000-2007 obradowano osiem razy nad następującymi problemami:

1. „*Kompetencje pedagogów specjalnych a rynek pracy edukacyjnej, rehabilitacyjnej, resocjalizacyjnej*” – 24.02.2001
2. „*Terminologia w pedagogice specjalnej*” – 14.11.2001
3. „*Zagadnienia metodologiczne w pedagogice specjalnej*” – 22.03.2002
4. „*Terapie stosowane w pedagogice specjalnej*” – 16.09.2002
5. „*Logopedia na usługach szkół, przedszkoli i rodziców*” – 29.05.2003
6. „*Wolność w edukacji specjalnej*” – 25.09.2003
7. „*Kształcenie pedagogów specjalnych*” – 27.05.2004
8. „*Upośledzenie umysłowe czy niepełnosprawność intelektualna*” – 8.06.2006

³ Wówczas jeszcze pod nazwą Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej

Zaproponowana formuła luźnej dyskusji w stylu „Hyde Park”, gdzie jak to określał Profesor, uczestnicy próbują przedstawić „stan rzeczy” w dowolnym czasie, ale dopóty dopóki odbiorcy chcą słuchać mówcy i nie protestują, czyli bez wygłaszania tradycyjnych referatów, uczyniła z tych spotkań ciekawe miejsce swobodnej wymiany myśli i refleksji (Pańczyk, 2002a, s. 5). Po każdej sesji wydawano jednak publikację zawierającą artykuły dotyczące tematu poszczególnych spotkań (patrz: Jan Pańczyk: wykaz prac zwartych).

Profesor nie zdążył już przeprowadzić kolejnego spotkania, które miało być poświęcone tematowi „*Półwiecze uniwersyteckiej pedagogiki specjalnej w Polsce*”, a które planował na 23 października 2007 roku. W materiałach rozesyłanych do uczestników wyrażał chęć powołania stowarzyszenia „*Forum Pedagogów Specjalnych XXI wieku*”, niestety nie było mu dane dokończyć tego dzieła.

Przedstawione inicjatywy ukazują jak wielką troską dla Profesora był rozwój pedagogiki specjalnej i podnoszenie jej naukowego poziomu. Wiele tekstów wydanych w wyniku opisanej działalności dotyczyła tematu szczególnie bliskiego, czyli kształcenia kadr naukowych i zawodowych. Podkreślał często podczas wykładów, biegnąc za myślą Marii Grzegorzewskiej, że „*najlepiej można służyć dzieciom upośledzonym i trudnym kształcąc dla nich oddanych, przyjaznych i kompetentnych nauczycieli i wychowawców*” (Pańczyk, 2000, s. 45). Dawał temu wyraz nie tylko w publikacjach zbiorowych, ale również tekstach autorskich. Na przykład konsekwentnie utrwał zaślubił na tym polu Akademii Pedagogiki Specjalnej oraz wybitnych polskich uczonych – m.in. prace zwarte: (Pańczyk, 1987a; Gasik, Pańczyk, 1997) oraz liczne artykuły. Wielkie znaczenie dla integracji środowiska naukowego oraz propagowania dobrego poziomu badań naukowych miały ukazujące się w APS „*Roczniki Pedagogiki Specjalnej*”. Jan Pańczyk był nieprzerwanie redaktorem, od pierwszego do jedenastego tomu, czyli w latach 1990-2000. Roczniki zamieszczały prace przeglądowe i empiryczne, kronikę, recenzje najnowszych publikacji oraz sprawozdania z wydarzeń naukowych (patrz: Jan Pańczyk: wykaz prac zwartych).

Profesor wspierał też czynnie rozwój naukowy młodszych stażem pedagogów specjalnych, biorąc udział w postępowaniach o uzyskanie stopni i tytułów naukowych. Wypromował 872 magistrów oraz 16 doktorów, natomiast recenzował 22 przewody doktorskie, 17 habilitacyjnych i 6 postępowań profesorskich⁴. W ocenach był wymagający, ale i rzetelny.

„W lata dwutysięczne powinniśmy zatem wchodzić z mocnym przyrzeczeniem trwania w większej dyscyplinie badawczej oraz odważnej i uczciwej krytyce naukowej.(...) Wymagając od siebie i od innych zrobimy dobry uczynek dla pedagogiki specjalnej, bo przecież nie chodzi o to, aby opublikować jeszcze jeden tekst, jeszcze jedną książkę, jeszcze jednej osobie nadać stopień naukowy doktora, doktora habilitowanego bądź tytuł naukowy profesora, lecz o to co z tego wynika dla pedagogiki specjalnej, a to w konsekwencji oznacza – co z tego będą miały osoby odchylone od normy psychofizycznej. W tym tkwi przecież istota pedagogiki specjalnej” (Pańczyk, 2000, s. 68-69).

Wspomniana działalność oraz wiele innych inicjatyw, przyczyniały się przez wiele lat do procesów integracji środowiska pedagogów specjalnych i ożywienia życia naukowego. Ambicją jego było, aby, jak sam mówił: „*pedagogika specjalna zyskała należną jej rangę*” (Pańczyk, 2000, s. 6).

⁴ Dane podaje za: <http://www.umcs.lublin.pl/?akcja=osoba&id=6184&lang=1> (styczeń 2008)

Jan Pańczyk naprawdę wiedział, w czym tkwi sens uprawiania pedagogiki specjalnej. Jego życie i dzieło to potwierdzają. Opierając się na praktyce, rozwijał teorię, poprzez to najlepiej jej służąc. Nie ulega wątpliwości, że twórczość Profesora wejdzie na stałe do kanonu polskiej myśli oświatowej, współtworząc historię i tradycję naszej pedagogiki, chociaż zapewne największa część jego dorobku będzie wiodła żywot bezimienny.

Aleksandra Zawiślak

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Bibliografia

- Gasik W., Pańczyk J. (1997). *Czołowi polscy pedagodzy specjalni oraz absolwenci PIPS i WSPS z lat 1971-1996*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (1975). *Poziom rozwoju i sprawności fizycznej dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim*. Warszawa: IKNiBO.
- Pańczyk J. (1979). *Poziom rozwoju cech motorycznych uczniów szkół dla lekko upośledzonych umysłowo na tle innych rówieśników ze szkół normalnych*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (1987). *Kształcenie zawodowe młodzieży upośledzonej umysłowo w stopniu lekkim. Zarys*. Warszawa: PWN.
- Pańczyk J. (1987a). *Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (1989). *Potrzeby zawodowe absolwentów zasadniczych szkół zawodowych dla lekko upośledzonych umysłowo*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Pańczyk J. (1989a). Terminologia w pedagogice specjalnej – preferencje i oczekiwania. W: J. Pańczyk (red.) *Pedagogika specjalna – uwarunkowania i tendencje rozwoju*. Warszawa: WSPS, s. 67-77.
- Pańczyk J. (1990). *Metody dydaktyczne wykorzystywane przez nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących szkół podstawowych dla lekko upośledzonych umysłowo*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Pańczyk J. (1991). *Potrzeby zawodowe nauczycieli klas I-III szkoły podstawowej*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (1992). *Poziom rozwoju cech motorycznych uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (1992a). *Poziom umiejętności praktycznych uczniów kończących szkołę podstawową dla upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym i znacznym*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (1992b). *Przydatność zawodowa osób lekko upośledzonych umysłowo w świetle taryfikatorów zawodowych – wymagań na stanowisku pracy – część I*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (1996). *Przydatność zawodowa osób lekko upośledzonych umysłowo w świetle taryfikatorów zawodowych – wymagań na stanowisku pracy – część II*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (2000). Pedagogika specjalna jako dyscyplina akademicka, jako część polityki edukacyjnej, rehabilitacyjnej i resocjalizacyjnej oraz pojawiające się wokół niej kontrowersje (ze szczególnym uwzględnieniem roli Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej). W: J. Pańczyk (red.) *Pedagogika specjalna lat dwutysięcznych. Materiały z konferencji zorganizowanej w dniu 18 września 2000 roku*. Łódź: Jan Pańczyk, s. 17-87.
- Pańczyk J. (2000a). Zakończenie. W: J. Pańczyk (red.) *Pedagogika specjalna lat dwutysięcznych. Materiały z konferencji zorganizowanej w dniu 18 września 2000 roku*. Łódź: Jan Pańczyk, s. 245.
- Pańczyk J. (2002). Terminologia w pedagogice specjalnej na początku XXI wieku. W: J. Pańczyk (red.) *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom I*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 61-68.

- Pańczyk J. (2002a). Wstęp. W: J. Pańczyk (red.) *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom I*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 5-6.
- Pańczyk J. (2002b). Sprawozdanie z obrad „Forum pedagogów specjalnych XXI wieku” w dniu 14 listopada 2001 roku. W: J. Pańczyk (red.) *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom I*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 30-31.
- Pańczyk J. (2006). Upośledzenie umysłowe, czy niepełnosprawność intelektualna?. W: J. Pańczyk (red.) *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom VII*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 65-75.
- Pańczyk J. (red.) (1987). *Wyniki kształcenia specjalnego upośledzonych umysłowo*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (red.) (1989). *Efektywność metod i form kształcenia specjalnego*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J. (red.) (1991). *Pedagogika specjalna. Psychopedagogiczne i medyczne studium terminologiczne. Wydanie eksperymentalno-pilotowe*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Pańczyk J., Muszyńska I. (1991). *Funkcjonowanie metody ośrodków pracy w szkołach podstawowych dla lekko upośledzonych umysłowo*. Warszawa: WSPS.
- Pańczyk J., Podgórska-Jachnik D. (red.) (1999). *Potrzeby edukacyjne osób niepełnosprawnych i ich zaspokajanie w aglomeracjach miejskich (na przykładzie Łodzi)*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

A N E K S

Jan Pańczyk – wykaz prac zwartych⁵

Publikacje autorskie:

1. Pańczyk J. (1975). *Poziom rozwoju i sprawności fizycznej dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim*. Warszawa: IKNiBO.
2. Pańczyk J. (1979). *Poziom rozwoju cech motorycznych uczniów szkół dla lekko upośledzonych umysłowo na tle innych rówieśników ze szkół normalnych*. Warszawa: WSPS.
3. Pańczyk J. (1987). *Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie*. Warszawa: WSPS.
4. Pańczyk J. (1987). *Kształcenie zawodowe młodzieży upośledzonej umysłowo w stopniu lekkim. Zarys*. Warszawa: PWN.
5. Pańczyk J. (1989). *Potrzeby zawodowe absolwentów zasadniczych szkół zawodowych dla lekko upośledzonych umysłowo*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
6. Pańczyk J. (1990). *Metody dydaktyczne wykorzystywane przez nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących szkół podstawowych dla lekko upośledzonych umysłowo*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
7. Pańczyk J. (1991). *Potrzeby zawodowe nauczycieli klas I-III szkoły podstawowej*. Warszawa: WSPS.
8. Pańczyk J. (1992). *Poziom rozwoju cech motorycznych uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym*. Warszawa: WSPS.

⁵ Opracowano na podstawie: <http://www.umcs.lublin.pl/?akcja=osoba&id=6184&lang=1> (styczeń 2008), jednak uzupełniono oraz poprawiono.

9. Pańczyk J. (1992). *Poziom umiejętności praktycznych uczniów kończących szkołę podstawową dla upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym i znacznym*. Warszawa: WSPS.
10. Pańczyk J. (1992). *Przydatność zawodowa osób lekko upośledzonych umysłowo w świetle taryfikatorów zawodowych – wymagań na stanowisku pracy – część I*. Warszawa: WSPS.
11. Pańczyk J. (1996). *Przydatność zawodowa osób lekko upośledzonych umysłowo w świetle taryfikatorów zawodowych – wymagań na stanowisku pracy – część II*. Warszawa: WSPS.

Publikacje współautorskie:

12. Pańczyk J. (współautor) (1991). *Funkcjonowanie metody ośrodków pracy w szkołach podstawowych dla lekko upośledzonych umysłowo*. Warszawa: WSPS.
13. Pańczyk J. (współautor) (1997). *Człotowi polscy pedagodzy specjalni oraz absolwenci PIPS i WSPS z lat 1971-1996*. Warszawa: WSPS.

Publikacje redakcyjne:

14. Pańczyk J. (red.) (1987). *Wyniki kształcenia specjalnego upośledzonych umysłowo*. Warszawa: WSPS.
15. Pańczyk J. (red.) (1987). *Współczesne problemy pedagogiki specjalnej. Materiały z sesji organizowanych w latach 1983-1985*. Warszawa: WSPS.
16. Pańczyk J. (red.) (1988). *Z zagadnień oligofrenopedagogiki. Tom 1*. Warszawa: WSPS.
17. Pańczyk J. (red.) (1989). *Z zagadnień oligofrenopedagogiki. Tom 2*. Warszawa: WSPS.
18. Pańczyk J. (red.) (1989). *Efektywność metod i form kształcenia specjalnego*. Warszawa: WSPS.
19. Pańczyk J. (red.) (1989). *Pedagogika specjalna – uwarunkowania i tendencje rozwoju*. Warszawa: WSPS.
20. Pańczyk J. (red.) (1990). *Współczesne problemy pedagogiki specjalnej*. Warszawa: WSPS.
21. Pańczyk J. (red.) (1990). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 1*. Warszawa: WSPS.
22. Pańczyk J. (red.) (1991). *Pedagogika specjalna. Psychopedagogiczne i medyczne studium terminologiczne*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
23. Pańczyk J. (red.) (1991). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 2*. Warszawa: WSPS.
24. Pańczyk J. (red.) (1991). *Współczesne problemy pedagogiki specjalnej*. Warszawa: WSPS.
25. Pańczyk J. (red.) (1992). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 3*. Warszawa: WSPS.
26. Pańczyk J. (red.) (1993). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 4*. Warszawa: WSPS.
27. Pańczyk J. (red.) (1994). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 5*. Warszawa: WSPS.
28. Pańczyk J. (red.) (1995). *Kształcenie specjalne w nowej sytuacji prawnej i ekonomicznej*. Warszawa: WSPS.
29. Pańczyk J. (red.) (1995). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 6*. Warszawa: WSPS.
30. Pańczyk J. (red.) (1996). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 7*. Warszawa: WSPS.
31. Pańczyk J. (red.) (1997). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 8*. Warszawa: WSPS.
32. Pańczyk J. (red.) (1998). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 9*. Warszawa: WSPS.
33. Pańczyk J. (red.) (1998). *Tożsamość polskiej pedagogiki specjalnej u progu XXI wieku*. Warszawa: WSPS.
34. Pańczyk J. (red.) (1999). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 10*. Warszawa: WSPS.

35. Pańczyk J. (red.) (2000). *Pedagogika specjalna lat dwutysięcznych*. Łódź: Jan Pańczyk.
36. Pańczyk J. (red.) (2000). *Roczniki Pedagogiki Specjalnej. Tom 11*. Warszawa: WSPS.
37. Pańczyk J. (red.) (2001). *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom 1*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
38. Pańczyk J. (red.) (2002). *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom 2*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
39. Pańczyk J. (red.) (2002). *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom 3*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
40. Pańczyk J. (red.) (2003). *Forum pedagogów specjalnych XXI wiek. Tom 4*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
41. Pańczyk J. (red.) (2004). *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom 5*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
42. Pańczyk J. (red.) (2006). *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom 6*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
43. Pańczyk J. (red.) (2006). *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku. Tom 7*. Łódź: Jan Pańczyk.

Publikacje współredakcyjne:

44. Pańczyk J. (współredaktor) (1999). *Pedagogika specjalna wobec zagrożeń i wyzwań XXI wieku*. Poznań: Zakłady Graficzne.
45. Pańczyk J. (współredaktor) (1999). *Potrzeby edukacyjne osób niepełnosprawnych i ich zaspokajanie w aglomeracjach miejskich*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.